Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*

**Monumentnummer*: 520024**

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

| | |
|---|---|
| Status | rijksmonument |
| Inschrijving register* | 18 december 2001 |
| Kadaster deel/nr | 82630/173 |

| *Woonplaats** | *Gemeente** | *Provincie** |
|---|---|---|
| Dorst | Oosterhout | Noord-Brabant |

| *Kadastrale gemeente** | *Sectie** | *Kadastraal object** | *Appartement aanduiding* | *Grondperceel* |
|---|---|---|---|---|
| Oosterhout | K | | | 2700 |

*Omschrijving***

Inleiding.

De PAROCHIEKERK Sint Marcoen ligt met de hoofdingang aan de Rijksweg van Breda naar Tilburg en is georiënteerd op het noorden. De kerk werd op initiatief van pastoor Adr. den Ronden door architect Jos Cuypers in 1911-1912 gebouwd in neogotische stijl. In een vieringspijler van het priesterkoor bevindt zich een eerste steen die op 4 augustus 1911 bij gelegenheid van het 25-jarig priesterjubileum werd gelegd. Aannemer Van Groenendaal voerde het werk uit. Op 17 april 1912 kon de kerk worden ingewijd.

Op last van de toenmalige bisschop van Breda werd de kerk gebouwd in de tuin van een destijds reeds bestaande pastorie, oorspronkelijk behorende bij de te klein geworden kerk aan de overkant van de rijksweg. Deze situatie maakte een oriëntatie op het oosten onmogelijk. De pastorie is na de oorlog herbouwd en via een verbindingsstuk met de kerk verbonden.

De Sint Marcoen-verering (oorspronkelijk: Sint Marculphus) is afkomstig uit Frankrijk. Marcoen stond bekend vanwege zijn genezende krachten bij onder andere eczeem, koningszeer en allerlei klierziekten. De kerk groeide uit tot een echte pelgrimskerk. Zieke plekken werden gewassen met gewijd Marcoenwater. Na genezing keerden de rijkere pelgrims terug met ex-voto's; veelal zilveren afbeeldingen van het lichaamsdeel dat door Marcoen was genezen. De Sint Marcoenparochie is de enige aan Sint Marcoen gewijde parochie van ons land. Het oorspronkelijk rijk gepolychromeerde interieur van de kerk gaat thans ten dele schuil achter een pleisterlaag. De kerk kreeg tijdens de bevrijding in 1944 enkele Duitse en Poolse voltreffers te verduren waardoor een deel van de glas-in-loodvensters vernieuwd moest worden.

Omschrijving.

* *Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister*
** *Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument*
Datum van downloaden 29 march 2024

Pseudo-basilicale, noord-zuid gerichte kruiskerk met rechtgesloten transeptarmen. Aan weerszijden van het schip drie dwarsgerichte zijbeuktraveeën met tuitgevels. Torenpartij van twee en drie bouwlagen aan de zuidzijde. In de oksel van priesterkoor en transept aan de noordwestzijde de St. Marcoenkapel. In de oksel aan de noordoostzijde een Mariakapel en achtergelegen eenlaags sacristie. Op het schip, het lagere transept en de uitbouwen zadeldaken, op het lagere koor een aankappend zadeldak met omlopend driedelig schilddak. Ook op de Marcoenkapel een aankappend zadeldak met omlopend driedelig schilddak, op de sacristie een zadeldak met aan de westzijde een lagere en verspringende dakvoet. Op de toren een octogonale spits met aan de voet een diagonale, tegen de spits oplopende hoekkeper. Op de lagere zijvolumes van de toren aankappende, gekoppelde tentdaken. Daken en torenspits gedekt met blokleien in Maasdekking. Torenspits bekroond met ijzeren kruis en windvaan, zijvolumes met pironnen. Nokeinde koor bekroond met smeedijzeren kruis. Diverse dakkapellen op schip, koor, transept en de spits, alle bekroond met pironnen. Zadeldaken met windveren. Aan de dakvoet eenvoudige, opliggende bakgoten, overstekende goten en zakgoten.

Het gebouw is opgetrokken uit in kruisverband gemetselde baksteen. Het schip telt drie traveeën, het transept één travee en het koor één travee met 5/8 sluiting.

Eenvoudig exterieur met symmetrische torenpartij aan de zuidzijde, bestaande uit een drie geledingen tellende toren met tweelaagse zijvolumes die het gebouw het karakter geven van een gereduceerd westwerk. Centraal de met bakstenen archivolten omzoomde dubbele, opgeklampte entreedeur met smeedijzeren beslagwerk en in het boogveld een polychroom tegelmozaïek met Christusafbeelding onder een houten, gedrukt spitsbogige luifel op korbelen en bekroond met een kruis. Op de tweede laag een eveneens met bakstenen archivolten omzoomd, gedrukt spitsbogig glas-in-loodvenster, geflankeerd door blinde spitsboognissen. In de zijvolumes aan weerszijden een lancetvenster. Derde torenlaag met verspringende galmgaten in casementen met boogfries. Toren evenals zijvolumes aan de bovenzijde afgesloten met een omlopende, meervoudige tandlijst ter ondersteuning van de overstekende goot. Kopgevels der zijvolumes met drievoudig gekoppelde lancetten.

Gevels van het schip, transept, koor, Marcoenkapel en een deel van de sacristie eveneens afgesloten met uitkragende, meervoudige tandlijst. Zich deels verjongende steunberen tegen de uitbouwen van het schip, transepteinden, Marcoenkapel en absis. Uitbouwen van het schip met per travee een spitsboogvenster; transepteinden met driedelige, klimmende spitsboogvensters; koor en absis evenals Marcoenkapel met per travee een spitsboogvenster; sacristie met rechtgesloten vensters, deels voorzien van getordeerde diefijzers. Inwendig vallen de verfijnde details op. De kerk toont in materiaal een afwisseling tussen schoon en gepleisterd metselwerk, houten zolderingen en een tegelvloer van roodgele plavuizen. Het interieur wordt verder verlevendigd door het gebruik van tandlijsten, gele verblendsteen voor speklagen en siermetselwerk, decoratief gepolychromeerde profielsteen in gewelfribben, gepolychromeerde natuurstenen kapitelen en kraagstenen en uitbundig beschilderde kapspanten. Schip, transept en viering hebben een deels ziende kap met Hollandse spanten, rustend op muurstijlen met korbelen en kraagstenen. Vlak en schuin afgetimmerde houten zoldering. Zijbeuktraveeën met dwarsgerichte spitstongewelven, rustend op spitsbogen die de traveeën van elkaar scheiden. De muurstijlen van de kapconstructie zijn geplaatst tegen afgeplatte, bakstenen schalken die evenals de spitsbogige scheibogen rusten op eenvoudige, zware zuilen. De gordelbogen van de viering rusten aan de noordzijde op tegen polyforme pijlers geplaatste kraagstenen. Koor, absis en diverse kapellen overwelfd met gemetselde rib- en graatgewelven. De ribben rusten op kraagstenen. Zuidwand tussen schip en toren met drie deuropeningen onder segment- en korfboog waarin paneeldeuren en smeedijzeren hekwerk. Driezijdig gesloten zangerstribune met panelen. Van het interieur en de inventaris zijn verder onder andere vermeldenswaard: originele gebrandschilderde glas-in-loodvensters in de Marcoenkapel met taferelen uit het leven van Sint Marcoen (in 1913 naar een ontwerp van Cuypers in het atelier van Nicolas te Roermond vervaardigd); grotendeels originele gebrandschilderde glas-in-loodvensters in de

** Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister*
*** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument*
Datum van downloaden 29 march 2024

absis met geboorte, verrijzenis en hemelvaart Christus (in 1913 naar een ontwerp van Cuypers in het atelier van Nicolas te Roermond vervaardigd, rechter venster in 1947 door L. van Essen te Roermond hersteld); secundaire glas-in-loodvensters in het schip met heiligen (L. van Essen, Roermond 1952); verfijnd timmerwerk in de sacristie; als wandtegels ingemetselde wijdingskruisjes verspreid door de kerk; het hoogaltaar, Marcoenaltaar, Maria-altaar, communiebanken, doopvont en de preekstoel (alle vervaardigd in 1912-1913 door Cuypers & Co. te Roermond); neogotische vitrinekast (ontwerp Cuypers, uitvoering firma De Mark te Breda) met onder andere zilveren ex-voto's van de achttiende tot de twintigste eeuw; het front van het naar een ontwerp van Jos Cuypers door de firma Vermeulen uit Weert in 1913 gebouwde orgel (oorspronkelijk in de toren), kruiswegstaties en diverse heiligenbeelden waaronder een negentiende eeuws gepolychromeerd beeld van Sint Marcoen. Eenklaviers orgel gemaakt door Vermeulen in 1913. De orgelkas is niet van waarde uit het oogpunt van monumentenzorg.

Waardering.

De parochiekerk Sint Marcoen is van algemeen belang. Het object heeft cultuurhistorische waarden als bijzondere uitdrukking van de ontwikkeling en het emancipatiestreven van de rooms-katholieke kerk voor wat betreft bestemming en verschijningsvorm, onder andere tot uiting komend in de voor Nederland unieke wijding aan Sint Marcoen. Verder omdat het object in typologisch opzicht van belang is voor de ontwikkeling van de dorpskerk.

Het object heeft architectuur- en kunsthistorische waarde, met name vanwege de verwerking van Hollandse en Brabantse laatgotische elementen, de romaanse invloed in het westwerk, het belang van de kapconstructie voor de bouwgeschiedenis en op grond van de esthetische kwaliteiten en verfijnde detaillering van het interieur. Het object heeft tezamen met de belendende pastorie ensemblewaarden als essentieel onderdeel van een historisch gegroeid religieus ensemble aan de Baarschotsestraat. De kerk is daarnaast van belang als beeldbepalend element in de kom van Dorst en vanwege de ruimtelijke relatie met de dorpse architectuur in de omgeving door de deels aangepaste schaal van het architectonisch ontwerp. Het object is van belang wegens de gaafheid van ex- en interieur met inventaris.

| *Hoofdcategorie* | *Subcategorie* | *Functie* |
|---|---|---|
| Religieuze gebouwen | Kerk en kerkonderdeel | Kerk |